

JURRIËN ROOD

An Pegida- & Konsorten:
Ihr seid vielleicht völkisch, aber ...
Ihr seid nicht das Volk
...zum Glück für das Abendland!

Wir sind
das Volk

DE KWESTIE PEGIDA

JOURNALISTIEKE FILOSOFIE UIT DRESDEN EN AMSTERDAM

ISVW UITGEVERS

DE KWESTIE PEGIDA

Journalistieke filosofie uit Dresden en Amsterdam

Jurriën Rood

ISVW UITGEVERS

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING: WORDEN WIJ BEDREIGD?	5
DEEL 1: OBSERVATIES	11
1. HET INCORRECTE PROTEST – DRESDEN	12
2. EXTREMISME VAN DE DAAD – PARIJS	25
3. EEN DIALOOG VAN DOVEN	34
4. DE BODEM IN BEELD	46
5. AFSCHIED VAN PEGIDA	67
DEEL 2: OBSTAKELS	81
6. NEDERLANDSE LESSEN	82
7. GEBEURT HET IN DUITSLAND TWINTIG JAAR LATER?	109
8. HET TENTENKAMP EN DE VIJANDSCHAP	125
DEEL 3: OPENINGEN	143
9. PRAKTISCHE TOLERANTIE	144
10. WILDERS IN DRESDEN	159
11. OPLOSSINGEN ZOEKEN	166
12. KLEINE FILOSOFIE VAN DE BALANSMENS	180
EPILOOG: HOE DE DUITSE CORRECTHEID WERD OPENGEBROKEN	198
ONTWERP VOOR EEN DUN SOCIAAL CONTRACT	214
DANKWOORD	216
LITERATUUR	217
NOTEN	218

INLEIDING

WORDEN WIJ BEDREIGD?

Worden wij bedreigd? Is de westerse cultuur aan het wankelen dan wel de welvaartsstaat, of misschien de rechtsstaat zelf? Eind 2014 gaat in de Duitse stad Dresden een snel groeiende groep burgers de straat op om te waarschuwen voor en te protesteren tegen een dreigende 'islamisering van het avondland'. Het gebeurt in een tijd waarin het nieuws wordt beheerst door de voortdurende burgeroorlog in Syrië, de opmars en terreur van de extreem islamistische beweging IS (voorheen 'Isis') en een groeiende stroom van vluchtelingen en asielzoekers richting Europa. Kort erna plegen extremistische islamisten in Parijs gruwelijke aanslagen op de redactie van een satirisch tijdschrift en in een joodse supermarkt. Hebben de gebeurtenissen iets met elkaar te maken? In elk geval dragen ze bij aan het vaag geformuleerde onbehagen van de aanzwellende groep stille demonstranten op straten en pleinen van de Dresdense binnenstad.

Zo kan het gebeuren dat begin januari 2015 de *Altstadt* een bijzonder schouwspel biedt. Duizenden aanhangers van de rechtsconservatieve en volgens sommigen ultrarechtse beweging Pegida demonstreren met rouwbanden om ter herdenking van de anarcho-linkse tekenaars van het magazine *Charlie Hebdo*, terwijl het tijdschrift zelf daar niets van wil weten. Het lijkt een stukje absurd theater, maar het is volstrekt serieus. In het snel gegroeide klimaat van polarisatie wordt het gebaar als beledigend en profiterend weggezet, maar eigenlijk is het een veelzeggend moment. Hier zien we een 'rechts' dat een van oorsprong

linkse vrijheid wil verdedigen. En een 'links' dat daar geen enkel oog voor heeft. Het lijkt een omwenteling van standpunten. Hoe heeft het zo ver kunnen komen?

De burgers die in Dresden de straat opgaan zijn bezorgd over maatschappelijke ontwikkelingen – of zijn ze eigenlijk xenofob? Is het de moeite waard om naar hen te luisteren of moeten hun meningen eenvoudig afgeschreven worden? Het andere opmerkelijke aspect aan het fenomeen Pegida, dat op zijn hoogtepunt zo'n vijftienduizend man op straat brengt, is dat er nauwelijks in het openbaar over gesproken kan worden zonder dat pijnlijk stelling wordt betrokken. Men is vóór of tégen en elk debat krijgt onmiddellijk het aanzien van een loopgravenoorlog.

Ik ben een Nederlandse filosoof/filmer, een Amsterdammer die in deeltijd in Dresden woont. Veel van deze 'discussie', die in wezen draait om de komst van buitenlanders, om asielzoekers en om immigratie, komt me bekend voor. Het protest net als de automatische verwijten van de andere kant, die in elke bedenking onmiddellijk vreemdelingenangst, 'racisme' of erger meent te herkennen. Ik heb de Fortuyn-revolte in Nederland meegemaakt en observeer nu in een andere stad en land wat later misschien de 'Pegida-revolte' genoemd zal worden.

Duitsland is het enige land in West-Europa waar geen openlijk rechtsnationale politieke partij zitting heeft in het parlement. Hier heerst nog volop de *politieke correctheid* die in Nederland aan het begin van deze eeuw ten grave werd gedragen. Gaat de geschiedenis zich nu herhalen in het buurland of zal het anders verlopen? Voor een Nederlander zijn de overeenkomsten in aanleiding, onderliggende angst en in polarisatie opvallend. Een filosoof valt op hoe weinig inhoudelijk de 'discussie' eigenlijk gevoerd wordt en hoeveel onenigheid er alleen al bestaat over de vraag om welke discussie het nu precies gaat. Er bestaat een gevoel van bedreiging, hoe diffuus ook. Maar elk debat strandt in de tegenstelling correct versus incorrect, of ook wel 'menselijk' tegen 'onmenselijk'. Regelmatig krijg je de indruk dat er eigenlijk helemaal geen discussie mag worden gevoerd.

Meer dan bedreiging ervaar ik onvrede over deze vorm van non-debat. Over een gevoel van bedreiging moet gepraat kunnen worden, ook en juist als het onterecht is. Tegelijk blijft de taal, het vocabulaire, van het grootste belang; in het ‘incorrecte’ Nederland lijkt het inmiddels gewoonte om over deze problemen te praten in wijde, grove categorieën en stoere taal, alsof een probleem pas daarmee zichtbaar kan worden gemaakt. Het brengt ons niet dichterbij een oplossing, of zelfs maar bij een uitwisseling van standpunten, integendeel. In Duitsland heerst daarentegen nog de grote verbale voorzichtigheid die de problemen eerder probeert te verbergen.

Beide situaties lijken mij verre van ideaal. Er moeten nog meer opties zijn. Bij de ‘kwestie Pegida’ gaat het niet zozeer om die beweging zelf noch om degenen tegen wie ze zich richt, als wel om de vraag hoe men in een democratie omgaat met tegengeluiden. Zijn we beperkt tot het correcte, dan wel incorrecte patroon, en gedoemd te blijven steken in de polarisatie? Of is het mogelijk dit probleemgebied opnieuw uit te vinden en een uitgang te vinden? Dat neem ik als mijn taak. Om als buitenstaander/filosoof na te denken over de vermeende bedreiging van de westerse wereld en de rol van correctheid daarin, met één been staande in twee buurlanden met verschillende ervaringen en geschiedenissen op dit gebied. Worden we bedreigd en hoe kunnen we daar over praten?

Heeft een filosoof eigenlijk iets te zoeken bij de politieke actualiteit, een terrein dat door journalisten én politici toch al helemaal wordt afgegraasd? Toch wel. De filosoof kan ten eerste proberen de discussie te verhelderen, door zich specifiek te richten op het denken en op de onderliggende ideeën. Hij kan te rade gaan in de schatkamer van de filosofie. En voor mogelijke oplossingen hoeft hij zich niet te beperken tot concrete maatregelen, maar kan hij onderzoeken welke mogelijkheden er liggen in het *denken* zelf, of in de keten voelen-denken-handelen die het gedrag van elk individu bepaalt. De filosofie hoeft zich niet te beperken tot de materiële werkelijkheid en dat gebeurt hier ook niet.

Enkele maanden lang houd ik een dagboek bij en volg de gebeurtenissen op de voet, in een stad die snel gepolitiseerd raakt. Tegelijk probeer ik, hardop nadenkend en met filosofische middelen, het debat te ordenen en helderheid te scheppen in wat wel een modderpoel lijkt van half uitgesproken ideeën en emoties. Gaat het hier nu om immigratie, religie, integratie of multiculturaliteit dan wel om een complexe combinatie van deze begrippen en nog andere? De gebruikelijke manier om het probleemgebied vanuit theoretische deelcategorieën te benaderen functioneert slecht. De ingang lijkt dicht te zitten, om allerlei redenen. Daarom begin ik bij de praktijk.

Het resultaat is zowel journalistiek als essayistisch-filosofisch. Het boek wijkt in deze opzet af van gangbare filosofische studies, die het resultaat zijn van theoretisch onderzoek en uitgaan van een these. Hier wordt de these gaandeweg ontwikkeld, in antwoord op praktische gebeurtenissen; de theorie ontwikkelt zich aan de hand van de praktijk. Het voordeel van zo'n benadering is dat het theoretische begrippenapparaat eerst naar de achterbank verhuist, waardoor ruimte kan ontstaan voor iets nieuws: een herontdekking van de grondbeginselen van de rechtsstaat. Die legt een bodem in de discussie.

Het boek volgt een opbouw in drie delen, van probleem naar oplossingen. Vanuit observaties wordt de vraag gesteld of er in het mijnenveld van gebeurtenissen en strijdige meningen een vaste grond gevonden kan worden (hst 1-5). Vervolgens wordt met hulp van deze bodem de theoretische discussie geordend en teruggebracht tot zijn belangrijkste obstakels (hst 6-8). Daarna wordt actief gezocht naar oplossingen, zowel voor de concrete problemen als voor het spreken en denken daarover. Ze worden deels gevonden in de praktijk zelf, in al zijn tegenstrijdigheid soms een betere conflictoplosser dan de theorie, en deels in de mogelijkheden van de menselijke geest (hst 9-12).

Het doel blijft steeds het beantwoorden van de beginvragen: worden we bedreigd en hoe kunnen we daar over spreken? En niet simpel met 'ja' of 'nee', maar met de precieze en nuchtere woorden die we nodig hebben om over grote maatschappelijke

ontwikkelingen te spreken. Want volgens een van de theses die hier worden ontwikkeld komt de mogelijke bedreiging niet alleen van buiten, ze schuilt ook in ons eigen spreken en denken.

Dit onderzoek en zijn resultaten hebben ten eerste betrekking op de Duitse situatie, maar zijn evengoed geldig voor Nederland of andere (West-) Europese landen. Want de ‘bedreiging’ waar hier sprake van is, betreft een gebied dat uit vele landen bestaat. Meer dan door landsgrenzen wordt het afgepaald door de geldigheid van een aantal ideeën. Welk samenstel van ideeën dat precies is en wat het belang is van deze ‘Westerse meme’, zijn de centrale kwesties.

Wat is ons antwoord op extremen? De vraag is nog betrekkelijk eenvoudig te beantwoorden voor handelingen: als geweld gebruikt wordt (tegen de bevolking, of tegen vluchtelingen) moeten we stelling nemen, het geweld stoppen en voorkomen. Lastiger wordt het bij de extreme *mening*, bijvoorbeeld die van het rechts-populisme, of van een religieuze orthodoxie. Wat doen we in een democratie met de politiek (zeer) onwelgevallige mening – anders dan verzwijgen, verketteren of negeren? Dat is de kwestie die dit boek aan de orde stelt en stapsgewijs beantwoordt. We zullen er op in moeten gaan, eigen antwoorden geven en de praktijk evenzeer mee laten spreken als theoretische overwegingen. Het niet-bespreken of het verbod op bespreking gaan op den duur zelf een reële bedreiging vormen.

Tot slot: dit boek gaat niet over de vraag of vluchtelingen mensen zijn, of immigranten medegevoel verdienen en of asielzoekers goed behandeld moeten worden. Het antwoord daarop is: ja, natuurlijk. Punt. Het gaat over de vraag of het in een democratie mogelijk is om vragen te stellen over één van de genoemde groepen. In de politiek gaat het *altijd* over mensen; is het toch mogelijk om kanttekeningen te maken of zelfs uitgesproken kritisch te zijn? Of kan dat niet en moet dat ook vooral niet kunnen, leidt kritiek hier alleen maar tot het ophitsen van foute emoties en onmenselijkheid? Het is een open vraag, die serieus genomen hoort te worden. De vrije democratie leeft van openheid en tegen-

spraak; ze moet zich niet laten gijzelen, door geen enkele partij, niet door rechts maar ook niet door links. Dit boek vaart een eigen koers, tussen correcte en incorrecte standpunten door, om het onderwerp opnieuw ontdekken. Maar de bovengenoemde vragen staan daarbij niet ter discussie. Het gaat om alle andere.

DEEL I

OBSERVATIES

*'Het zou kunnen
dat de ander gelijk heeft'*
– Hans-Georg Gadamer ¹

Eind 2014 gaat in de Duitse stad Dresden een snel groeiende groep burgers de straat op. Ze noemen zich Pegida, de 'Patriottische Europeanen tegen de Islamisering van het Avondland'. Jurriën Rood, Amsterdammer in Dresden, bekijkt de opkomst van deze beweging en probeert er als filosoof een antwoord op te formuleren. Heeft Pegida misschien een punt? Verdienen ze een serieuzer antwoord dan ze krijgen? In een afwisseling van dagboeknotities en essayistische filosofie ontwart Rood geleidelijk de gordiaanse knoop van maatschappelijke gevoeligheden rondom dit thema. Bestaat er inderdaad een bedreiging en waardoor worden 'we' dan precies bedreigd?

Hardop nadenkend schept Rood helderheid in een debat dat klem zit tussen politieke correctheid en incorrectheid en trekt hij de lezer omhoog uit een modderpoel van half uitgesproken ideeën en emoties. Het leidt tot verrassende en verfrissende inzichten over de (westerse) beschaving, ook voor een politiek links dat een heldere en positieve boodschap meekrijgt.

